

Європейська правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2024/04/25/712862/> (дата звернення: 01.10.2024).

3. Волокіта Віктор. Уряд подовжив дію транспортного безвізу з ЄС. Європейська правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/08/23/718415/> (дата звернення: 01.10.2024).

4. Про новації в оподаткуванні в 2024 році. Державна податкова служба України: веб-сайт. URL: <https://tax.gov.ua/media-tsentr/novini/746649.html> (дата звернення: 09.10.2024).

5. Волокіта Віктор. НБУ прогнозує зниження безробіття і зростання зарплати у найближчі два роки. Європейська правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/05/30/714459/> (дата звернення: 09.10.2024).

6. Економічна правда. Середня заробітна плата українця зросла на 22,5% в першому кварталі – Держстат. Європейська правда: веб-сайт. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2024/06/3/714630/> (дата звернення: 10.10.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-30>

VITAL DANGER AS A CONSEQUENCE OF THE DEFICIT OF SECURITY PRINCIPLES AND THE ERRORS OF GLOBAL AND SOCIAL GOVERNANCE IN WARTIME CRISES

ВІТАЛЬНА НЕБЕЗПЕКА ЯК НАСЛІДОК ДЕФІЦИТУ БЕЗПЕКОВИХ ЗАСАД І ПОХИБОК ГЛОБАЛЬНОГО ТА СОЦІАЛЬНОГО ВРЯДУВАННЯ У ВОЄННИХ КРИЗАХ

Yashchuk P. V.

Senior Lecturer at the Department of Psychology and Inclusive Education, Methods of Natural and Mathematical Disciplines and Technologies Khmelnytskyi Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after Anatolii Nazarenko Khmelnytskyi, Ukraine

Ящук П. В.

старший викладач кафедри психології та інклюзивної освіти, методик природничо-математичних дисциплін і технологій Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Анатолія Назаренка м. Хмельницький, Україна

У контексті російсько-української війни та сучасних глобальних криз, проблема **вітальної небезпеки** постає як результат дефіциту безпекового базису вітальної безпеки, що виявляється у нездатності соціального й глобального врядування до швидкого та ефективного реагування на кризові ситуації, пов'язані з життям, здоров'ям і гідністю людини [1, с. 11; 2, с. 95]. Така ситуація свідчить про наявність суттєвих недоліків у функціонуванні глобальних інститутів та національних урядів, у яких питання збереження життя людини не завжди виступає як головний пріоритет [4, с. 37]. Це вказує на необхідність перегляду

існуючих підходів до управління в умовах криз, зокрема до розробки більш ефективних механізмів реагування на гуманітарні загрози, що сприятимуть збереженню людських життів та підтримці гідності в умовах екстремальних ситуацій [3, с. 22].

Природа вітальної безпеки та дефіцит безпекового базису

У термінології вітальної безпеки поняття *вітальної небезпеки* виникає як наслідок відсутності **життєзбереження** як першочергової мети управлінських структур на рівні як національних урядів, так і міжнародних організацій [1, с. 7]. Метою вітальної безпеки є створення ефективних механізмів захисту життєво важливих інтересів особистості, особливо в умовах війни чи екстремальних криз [2, с. 100]. Вітальна небезпека виникає через **похибки глобального і соціального врядування**, де прийняті рішення часто ґрунтуються на політичних чи економічних інтересах, а не на основному принципі – **збереженні життя** [4, с. 52]. Замість того, щоб діяти у відповідь на екзистенційні загрози людському існуванню, міжнародні інституції та національні уряди часто демонструють відсутність координації, швидкості реагування й моральної відповідальності [3, с. 44].

Соціальне урядування розглядається як цілеспрямований вплив на спільну діяльність людей для досягнення важливих суспільно значущих результатів, включаючи **координацію соціальних, економічних, політичних і духовних процесів** [1, с. 29]. Проте у воєнних кризах ці механізми часто виявляються фрагментарними, несумісними й повільними, що призводить до невинуватених людських втрат [2, с. 108]. Проблема не полягає лише в «слабкості» інституцій, а в **відсутності вбудованої життєвої логіки**, де рішення ухвалюються за процедурними принципами, а не за критерієм збереження людського життя [4, с. 61].

Український досвід як ілюстрація вітальної небезпеки

Війна в Україні стала показовим прикладом того, наскільки складними є виклики для системи державного управління в умовах масштабної кризи [2, с. 111]. Події останніх років засвідчили потребу у вдосконаленні механізмів координації між інституціями, оперативного реагування на надзвичайні ситуації та забезпечення належного рівня захисту життя і здоров'я громадян [3, с. 59].

Руйнація інфраструктури, зростання рівня насильства та поглиблення психосоціальних наслідків війни засвідчили обмеженість традиційних управлінських підходів [1, с. 63], які не завжди здатні враховувати багатовимірність сучасних загроз і динаміку їхнього розвитку. Водночас український досвід доводить можливість створення цілісної системи життєзбереження через ефективне поєднання медичних, соціальних, правових і гуманітарних інститутів [2, с. 115]. У таких умовах особливої актуальності набуває формування нових моделей врядування, орієнтованих на життєзбереження, стійкість суспільства та інтеграцію гуманітарних і безпекових засад у державну політику.

Тим не менше, український досвід демонструє, що навіть у цих надскладних умовах можливо **створити цілісну систему життєзбереження** через поєднання медичних, соціальних, правових і гуманітарних інститутів. Це включає мережу **волонтерських ініціатив**, які заповнюють прогалини в офіційному забезпеченні населення критичними послугами, соціальні програми з підтримки біженців, а також координацію між державними органами та місцевими громадами. Завдяки швидкості й ефективності цієї системи вдалося зменшити вітальну небезпеку для значної частини населення, що перебуває під загрозою, а також мінімізувати людські втрати й травми.

Операційний каркас управління в умовах війни

Пропонується конкретизувати **операційний каркас** для урядування в умовах воєнної кризи:

1. **Життєзбереження як критерій легітимності рішень.** Кожне управлінське рішення має бути перевірене через impact-screening – наскільки воно сприяє збереженню людського життя в умовах війни [1, с. 70].

2. **Єдині міжвідомчі протоколи** для всіх задіяних інститутів (охорона здоров'я, цивільний захист, соціальні служби, освіта, місцеве самоврядування) [3, с. 67]. Це дозволить забезпечити чітку координацію між різними гілками влади, а також обмежити зайву бюрократичну тяганину в кризових ситуаціях.

3. **Кадровий профіль «вітального компонента соціального управління».** Це людина з міждисциплінарними знаннями, здатна працювати в умовах кризового менеджменту, кризової психології, медичних і правових аспектів, комунікації ризиків, управління даними [2, с. 118].

4. **Вітальна дипломатія** – новий механізм міжнародного гуманітарного реагування, який має стати оперативним і не блокуватися політичними інтересами окремих держав чи організацій.

5. **Локалізація спроможностей.** Для зменшення вітальної небезпеки необхідно впроваджувати стандартизовані модулі безпекової освіти на місцях, створювати мережі психологічної підтримки, підтримувати міжгромадські мережі взаємодопомоги.

Індикатори життєстійкості та оцінка ефективності

Ефективність нової вітальної парадигми врядування повинна оцінюватися через конкретні індикатори життєстійкості, такі як:

- час до надання допомоги в критичних ситуаціях;
- охоплення базовим навчанням безпеки населення;
- доступність медико-психологічних послуг для усіх верств населення;
- безперервність і доступність критичних сервісів (водопостачання, енергозабезпечення, медичні та соціальні послуги);
- рівень довіри до інституцій і залучення громад до вирішення проблем життєзбереження.

Підсумки та рекомендації

У підсумку, відсутність **вбудованого в політику безпекового базису** вітальної безпеки є основною проблемою, що постала перед Україною і світом у воєнних кризах [1, с. 88]. Однак це не просто виклик, а й можливість. Український досвід показує, що навіть у надзвичайних умовах можна ефективно організувати систему захисту життя та гідності людини [2, с. 115]. Вітальна безпека як інтегративна концепція має стати основою для нової моделі управління кризами, де фінальним критерієм успіху буде не кількість ухвалених документів чи декларацій, а реальна **кількість урятованих життів і збережена гідність громадян** [4, с. 217].

Пропонована **модель вітального компонента соціального управління** є необхідною не лише для України, але й для міжнародної спільноти, яка повинна переглянути свої принципи глобального врядування в умовах сучасних викликів [3, с. 72].

Тому важливо **інтегрувати концепцію вітальної безпеки** як невід'ємний складник державної та національної безпеки, а також як новий національний і міжнародний стандарт, що визначає життя, здоров'я та гідність людини найвищими цінностями [1, с. 92; 2, с. 123]. Її інтеграція у стратегічні документи, політику врядування та міжнародну співпрацю дозволить трансформувати сучасну парадигму безпеки – від політики інтересів до політики життя, спрямованої на забезпечення людської стійкості, соціальної єдності та збереження державності в умовах багатовимірних кризових загроз [4, с. 221].

Література:

1. Яшук П. В. Вітальна безпека вразливих верств населення в умовах загроз терористичного характеру та інших форм насильства: практичний poradnik. Вінниця: ТОВ «Твори», 2025. 104 с.
2. Ryzhov I. M., Yashchuk P. V. Vital security paradigm in the new millennium: coordinate system and state-of-the-art. *Journal of Law and Political Sciences (JLPS)*. Amman, Jordan, 2025. Vol. 46, Issue 3 (Special Issue). P. 94–127. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13748211>.
3. World Health Organization (WHO). Health Emergency and Disaster Risk Management Framework (Health-EDRM). Geneva: WHO, 2019. 87 p. DOI: <https://doi.org/10.26719/9789241516181>.
4. United Nations Development Programme (UNDP). Human Development Report 1994: New Dimensions of Human Security. New York: Oxford University Press, 1994. 229 p. DOI: <https://doi.org/10.18356/ea7b219f-en>.